

Muhamed Nametak

BOSANSKI TROUGAO U CRVENOJ ZVIJEZDI
KULTURNI TOKOVI I IZGRADNJA "SOCIJALISTIČKOG DRUŠTVA"
U BOSNI I HERCEGOVINI OD 1945. DO 1952.

HISTORIJSKE MONOGRAFIJE

Knjiga 16

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

Glavna i odgovorna urednica:

Dr. Senija Milišić

Recenzenti:

Prof. dr. Zijad Šehić

Dr. Dženita Rujanac

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

930.85(497.6)"1945/1952"

NAMETAK, Muhamed

Bosanski trougao u crvenoj zvijezdi : kulturni tokovi i izgradnja
"socijalističkog društva" u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1952. /
Muhamed Nametak. – Sarajevo : Institut za historiju, 2017. – 187 str. ; 25
cm. – (Historijske monografije ; knj. 16)

Podaci o autoru: str. [188]. – Bibliografija: str. 177-183 ; bibliografske i druge
bilješke uz tekst. – Summary. – Registar.

ISBN 978-9958-649-28-8

COBISS.BH-ID 24063750

UNIVERZITET U SARAJEVU – INSTITUT ZA HISTORIJU

Muhamed Nametak

BOSANSKI TROUGAO U CRVENOJ ZVIJEZDI
KULTURNI TOKOVI I IZGRADNJA “SOCIJALISTIČKOG DRUŠTVA”
U BOSNI I HERCEGOVINI OD 1945. DO 1952.

Sarajevo, 2017.

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	9
UVOD.....	11
I. KULTURNA POLITIKA BOSNE I HERCEGOVINE U PERIODU OD 1945. DO 1952. GODINE	
OSNOVNA OBILJEŽJA – KONTEKST, CILJEVI I UZORI.....	17
II. KULTURNA REVOLUCIJA	
KULTURNA POLITIKA I ODNOS VLASTI PREMA KULTURNOJ BAŠTINI, UMJETNICIMA I INTELIGENCIJI.....	31
KULTURNA IZGRADNJA.....	50
III. KULTURNA POLITIKA I SOCIOEKONOMSKI PREOBRAŽAJ ZEMLJE	
KULTURNA POLITIKA I PRIVREDA ZEMLJE.....	63
OMLADINSKE RADNE AKCIJE.....	74
KONCEPT I STVARANJE “NOVOG ČOVJEKA”	88
UTJECAJ KULTURNE POLITIKE NA POLOŽAJ SELJAŠTVA I ŽENA I NJIHOV PREOBRAŽAJ.....	97
IV. PROSVJETA U SLUŽBI IDEOLOGIJE	109
ORGANIZACIJA PROSVJETE I STANJE U ŠKOLSTVU 1945–1952. GODINE.....	111
NARODNO PROSVJEĆIVANJE.....	122
IDEOLOŠKA POZADINA PROSVJETE I NARODNOG PROSVJEĆIVANJA.....	134

V. PROMJENA KURSA.....	149
OD SOVJETSKOG MODELA KULTURNE POLITIKE DO POČETKA ZAPADNIH UTJECAJA NA KULTURU.....	151
ZAKLJUČAK.....	169
SUMMARY	173
LITERATURA	177
INDEKS LIČNIH IMENA	185
PODACI O AUTORU	189

Mojoj porodici

PREDGOVOR

Knjiga koja je pred vama predstavlja doraden magistarski rad pod naslovom *Kulturna politika Bosne i Hercegovine 1945–1952. godine*, odbranjen na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 18. oktobra 2012. godine pred Komisijom u sastavu: prof. dr. Husnija Kamberović – mentor, prof. dr. Zijad Šehić – predsjednik, prof. dr. Salih Fočo – član, i doc. dr. Edin Radušić – član. Magistarski rad ujedno je bio dio projekta rađenog na Institutu za historiju. Ovom prilikom želim se zahvaliti Komisiji na sugestijama koje sam dobio prilikom odbrane rada. Te sugestije kao i moji lični ciljevi vezani za ovaj rad rezultirali su njegovom doradom. Osnova rada ostala je ista, ali su neki dijelovi dopunjeni, pa je i struktura rada malo promijenjena. To se najviše odnosi na Drugo poglavlje koje je znatno prošireno novim istraživanjem.

Teme kulturne historije neiscrpan su izvor za nova proučavanja, za otvaranje novih podtema i pitanja u okviru jednog istraživačkog projekta, te, samim time, ovaj rad nije imao zadatak odgovoriti na sva pitanja, iz prostoga razloga što bi to bilo nemoguće, već su se pokušali dati odgovori na pitanja koja su se sama nametala kao najvažnija, a koja su, u isto vrijeme, zainteresirala mene kao istraživača.

S obzirom na to da je veliki broj onih kojima bih se želio zahvaliti, ipak, ovom prilikom zahvalit ću se samo osobama koje su najviše doprinijele nastanku i objavljivanju ove knjige. Najprije se želim zahvaliti svom mentoru prof. dr. Husniji Kamberoviću koji je imao strpljenja te mi je svojim zalaganjem, kako u metodološkom tako i u historiografskom pogledu, mnogo pomogao u tome da se fokusiram na određene istraživačke pravce. Također, veliku zahvalu dugujem osoblju Arhiva Bosne i Hercegovine gospođi Mini Kujović i Bori Jurišiću, koji su imali veliko razumijevanje za moj rad. Zahvalu dugujem i kolegama Instituta za historiju sa kojima sam kroz diskusiju lakše dolazio do odgovora na pitanja koja sam postavljao kroz naučnoistraživački postupak. Posebnu zahvalu dugujem direktorici Instituta za historiju dr. Seniji Milišić koja mi je svojim sugestijama vezanim za literaturu pružila veliku pomoć na samom početku moga rada.

Na kraju, najveću zahvalnost dugujem svojoj porodici na podršci i strpljenju za sve vrijeme moga rada.

UVOD

Bosanskohercegovačko društvo u posljednjih 150 godina svoga postojanja gotovo redovno se susretalo sa tranzicijskim procesima izazvanim bilo političkim bilo kulturnim promjenama na ovim prostorima. Teško da se može govoriti o društvenim konstantama u periodu zadnjeg stoljeća i po. Može se sa sigurnošću reći da je svaka generacija bosanskohercegovačkog društva doživjela značajne promjene. Dolazak na vlast Komunističke partije Jugoslavije u Bosni i Hercegovini poslije Drugog svjetskog rata jedan je od sudbonosnih događaja u bosanskohercegovačkoj historiji 20. stoljeća budući da je ovaj događaj započeo period gotovo pola stoljeća socijalističke vlasti u našoj zemlji. Prvi put u novijoj bosanskohercegovačkoj povijesti na vlast dolazi ideologija koja je imala za cilj u potpunosti preoblikovati bh. društvo. Transformacija društva Komunističkoj partiji nameće se, između ostalih, iz dva velika razloga: iz potrebe izgradnje socijalističkog društva koje bi bilo prelazni stadij na putu u komunizam i učvršćenja svoje pozicije na vlasti. Uloga kulture u procesu transformacije bosanskohercegovačkog društva bila je slična ulozi kulture u svim socijalističkim sredinama. Ako se kultura definira kao skup aktivnosti i ideja kojima čovjek preoblikuje samoga sebe, tj. svoju ličnost, a u širem smislu zajednicu, onda se može reći da je kultura u postratnoj Bosni i Hercegovini imala zapaženu ulogu u preoblikovanju čovjekove svijesti i njegovog “ispravnog” usmjeravanja.

Kulturna politika i tokovi u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini kao njenom sastavnom dijelu poslije Drugog svjetskog rata jedna je od tema čije je intenzivno proučavanje počelo liberalizacijom kulturnog života 80-ih godina prošlog stoljeća. Kulturnom politikom Bosne i Hercegovine i Jugoslavije u periodu koji je predmet istraživanja upravljala je agitprop komisija Komunističke partije, zbog čega se i kompletna kultura u ovome periodu često u historiografiji naziva *agitprop kulturom*. U posljednjih 25 godina objavljeno je mnogo djela koja su pokušala dati odgovore na mnoga pitanja vezana za ovaj fenomen kako u Jugoslaviji tako i u nekim od jugoslavenskih republika. Do danas su objavljene knjige koje proučavaju kulturnu politiku u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji, ali i Jugoslaviji uopćeno.

Međutim, u stranoj ali i domaćoj historiografiji nije se pojavio nijedan veći rad u kojem je sveobuhvatno obrađena kulturna politika u Bosni i Hercegovini poslije Drugog svjetskog rata. Istina, mnoga djela su dotakla ovu problematiku, ali nijedno značajno djelo nije posvetilo dovoljno prostora razvoju kulturnih tokova u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1952. godine. Djela koja su nastala u susjedstvu, a koja obrađuju fenomen kulturne politike u susjednim zemljama, ne obrađuju efekte kulturne politike u Bosni i Hercegovini, a i ne dotiču se bosanskih specifičnosti (čije je poznavanje jako bitno kada se priča o kulturi) kojih je itekako bilo. Ovaj rad, pored literature koja se odnosi u manjoj ili većoj mjeri na problem kulturne politike KPJ, zasniva se i na arhivskoj građi iz Arhiva Bosne i Hercegovine i Arhiva Jugoslavije, čija je građa neophodna kako bi se stekao bolji uvid u suštinu kulturne transformacije bosanskohercegovačkog društva u poslijeratnom periodu.

Od djela koja se ističu svakako treba spomenuti djelo američke historičarke Carol Lily, koja je napravila sveobuhvatnu analizu i pregled kulturnog života u Jugoslaviji od 1944. do 1953. Djelo Ljubodraga Dimića o kulturnoj politici u Srbiji od 1945. do 1952. također je značajno budući da je u svom djelu Dimić napravio dobar opći pogled na razvoj kulturne politike u Srbiji, ali i Jugoslaviji općenito. Knjiga Katarine Spehnjak o propagandi u Hrvatskoj otišla je i korak dalje jer je Spehnjakova svoj interes suzila na nekoliko konkretnih oblasti poput prosvjete, propagande na izborima i kulturno-umjetničkih društava. Djela bosanskohercegovačke historičarke Senije Milišić *Institucionalizacija nauke u Bosni i Hercegovini 1945–1958*, objavljeno 2007, te *Kulturna djelatnost u Bosni i Hercegovini 1945–1950*, objavljeno 2012, donijela su dosta informacija o razvoju visokog školstva i institucionalnom razvoju bosanskohercegovačke prosvjete i kulturnog života u poslijeratnom periodu. U Beogradu je 2009. godine izašao i zbornik dokumenata *Kulturna politika Jugoslavije 1945–1952*. koji je donio preko 500 dokumenata složenih u nekoliko tematskih grupa. Iako je ovaj zbornik dokumenata donio značajne podatke i o razvoju kulture u Bosni i Hercegovini, neka pitanja poput uloge omladinskih radnih akcija u stvaranju novog društva ili pitanja represije nad pojedinim kulturnim radnicima nisu dotaknuta. Bosna i Hercegovina također nije dobila mjesta u ovome zborniku kao druge republike poput Srbije i Hrvatske, što je donekle i razumljivo jer su epicentri kulturnih zbivanja u Jugoslaviji neposredno poslije Drugog svjetskog rata bili Beograd i Zagreb.

Osnovni nedostatak dosadašnje historiografije koja se bavila proučavanjem ovog problema u Bosni i Hercegovini je fokus na deskriptivnost (npr. fokus na opis i objašnjenje uloge agitpropa bez davanje detaljnijih informacija o njegovom radu), fokus na pojedine aspekte so-

cijalističkog modela kulturne politike ili, pak, informativni karakter nekih radova bez detaljne analize tih informacija. Običnom čovjeku i posljedicama koje je kulturna politika imala na preobražaj bosanskohercegovačkog stanovništva nije se poklanjalo dovoljno pažnje. Također, u dosadašnjoj literaturi nije se moglo naći dovoljno podataka važnih za proučavanje razvoja kulture poput utjecaja pojedinih vidova umjetnosti na kreiranje masovne svijesti. Zbog toga je i naslov ovoga rada postavljen tako da ne prati samo kulturnu politiku već, prije svega, njene efekte na društvo.

Potreba za istraživanjem kulturne politike i razvoja kulturnih tokova u Bosni i Hercegovini nameće se iz činjenice da je ona na jugoslavenskom području bila jedinstvena po tome što su se na njenoj teritoriji susretali zapadni i istočni kulturni utjecaj, što se vidi u postojanju dvaju pisama i tri konfesije. Šarolikost bosanskohercegovačkog stanovništva je uvjetovala i šarolikost kulture zbog toga što sva tri naroda – Bošnjaci, Hrvati i Srbi – tokom svoje historije u Bosni i Hercegovini ostavljaju tragove kulturnog stvaranja. Glavne osobine kulturnog života u Bosni i Hercegovini poslije Drugog svjetskog rata bile su: visok procenat nepismenosti stanovništva, mali broj produktivnih kulturnih radnika, slaba institucionalna izgrađenost i nepostojanje dovoljnog broja institucija za obrazovanje kadrova, bavljenja naučnim radom i sl. U odnosu na razvijene evropske zemlje Bosna i Hercegovina kao dio Jugoslavije bila je kulturno zaostala zemlja. Čak i ako bi se stepen kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine poredio sa ostalim saveznim republikama unutar Jugoslavije poslije Drugog svjetskog rata, vidjelo bi se da je Bosna i Hercegovina iz rata izašla kao jedna od slabije razvijenih republika u kulturnom pogledu.

U ovom radu pokušava se odgovoriti na pitanje uspješnosti socijalističkog modela kulturne politike, tačnije rečeno namjerava se odgovoriti na pitanje koliko je kultura bila cilj a koliko sredstvo u politici Komunističke partije? Osim toga, potrebno je iz današnje perspektive dati objektivan odgovor na pitanje: da li je Komunistička partija uspjela u svojim ciljevima koje je pred kulturu stavila, a ako ne, koje su posljedice kulturne politike po bosanskohercegovačko stanovništvo? U okviru kulturne politike težište je na propagandi, politički motiviranom kulturnom stvaralaštvu, stvaranju socijalističkog *novog čovjeka* i prosvjetnom sistemu. Cilj je istražiti kako i koliko je korišten i/ili reguliran mehanizam kulture kako bi se izmijenilo bosanskohercegovačko društvo nakon Drugog svjetskog rata. Iz tog razloga odlučili smo se na holistički pristup jer smo smatrali da jedino posmatrajući glavninu kulturnih tokova odnosno cjelokupnost glavnih procesa u kulturi možemo doći do odgovora kako i koliko je kultura doprinijela transformaciji bosanskohercegovačkog društva poslije Drugog svjetskog rata. Ovaj rad podijeljen je na pet cjelina. Kroz prvu cjelinu objašnjava

se okruženje u kojem se razvija kulturna politika u Bosni i Hercegovini poslije Drugog svjetskog rata, uzori i njezini konkretni ciljevi. U drugom poglavlju pokušao se prikazati revolucionarni karakter nove kulture u smislu odnosa prema starijim kulturnim stvaracima, kulturnoj baštini, ali i stvaranju novih kulturnih okvira u kojima je novo društvo trebalo egzistirati. Treće poglavlje je, kroz prikaz nekoliko značajnih događaja i društvenih procesa iz ovog perioda, pokušalo da ponudi odgovor kako je kultura mijenjala bosanskohercegovačko stanovništvo, a usput se dotaklo odnosa kulture i privrede i korištenja kulture na određene grupacije stanovništva kako bi se socioekonomska struktura države promijenila. Četvrto poglavlje promatra prosvjetu kao najznačajniji dio kulture, a kroz njega se objašnjava upravljanje prosvjetom i njezina funkcija u novoj državi. Na kraju, u petom poglavlju, pokušao se dati odgovor na pitanje kako je kulturni život u Bosni i Hercegovini izgledao nakon rezolucije Informbiroa i kako je tekao proces uspostave novih kulturnih standarda u periodu od 1948. do 1952.

Rad je podijeljen na ovaj način s ciljem da se kulturni tokovi posmatraju kroz čitav vremenski okvir, koji je predmet istraživanja, s tim što je smatrano da se neke pojave unutar tog perioda, poput omladinskih radnih akcija, zbog svoje važnosti za državu i društvo moraju detaljnije obraditi.

INDEKS LIČNIH IMENA

A

Andrijašević, Nikola 41
Andrić, Ivo 35, 40, 44, 58, 59

B

Babić, Ante 138
Bernhard, Konstantin 53
Bijedić, Džemal 23, 166
Bjelevac, Abdurezak Hifzi 38
Bodroža, Pero 156
Brunnbauer, Ulf 90
Busuladžić, Mustafa 38
Butozan, Vaso 47

C

Crnobori, Ljudevit 35

Ć

Ćatić, Salim 38
Ćirilo 143
Ćopić, Branko 43, 161, 162
Ćosić, Dragomir 121
Čaldarević, Mladen 22, 53
Čolaković, Enver 36, 37
Čolaković, Rodoljub 44, 76, 85, 93, 120

D

Dimitrijević, Vojo 46, 47, 49, 58, 160,
165
Dimić, Ljubodrag 12
Dobrenko, Jevgenij 26
Dugalić, Asim 37
Dušek, Čestmir 164

Đ

Đilas, Milovan 34, 40, 89–92, 120, 140,
155, 157–159
Đurković, Mileva 103
Đurđev, Branislav 121

E

Engels, Friedrich 97, 152, 155, 157
Erenburg, Ilja 139

F

Feldman, Miroslav 49
Finci, Moni 165, 166
Fourier, Francois M. C. 97
Franolić, Vladimir 136

G

Gavela, Branko 145
Gorki, Maksim 139
Grabrijan, Dušan 58
Gradiš, Zvonko 162
Gubec, Matija 138

H

Hadžidamjanović, Vojo 46
Humo, Avdo 58, 117
Humo, Hamza 35

I

Ilić, Vojislav 45
Ivelja, Jitka 50

J

Jokanović, Vlado 41
Jovanović, Batrić 86

K

Karabegović, Osman 76
Karadžić, Vuk 58
Kasu, Žan 165
Kecmanović, Ilija 49
Kecmanović, Vojislav 76
Knežić, Borivoje 57
Kovačević, Blagoje 121
Kovačević, Dušanka 103, 165

Koš, Erih 22
 Kreco, Vojo 23
 Krleža, Miroslav 33, 160
 Krneta, Vojo 53, 165
 Kruševac, Todor 48
 Kukrinski 46
 Kulenović, Hakija 46
 Kulenović, Skender 43, 44, 48, 50, 58
 Kulišić, Špiro 52

L

Le Corbusier (Charles-Édouard Jeanneret) 41
 Lenjin, Vladimir Iljič 17, 31, 46, 75, 111, 124, 130, 140, 152, 155, 157
 Leonov, Leonid 164
 Leric, Ivan 115, 116
 Lily, Carol 12

M

Majakovski, Vladimir 139
 Majhrovski, Pjer 166
 Marković, Marko 58
 Marks, Karl 140, 152, 155, 157, 161
 Martinov, Aleksandar 17
 Metodije 143
 Mihailović, Draža 140
 Mijatović, Cvijetin Majo 22, 120
 Milićević, Nika 48, 49, 53, 58
 Milićević, Stojan 57
 Milišić, Senija 12
 Mirić, Tihomir 50, 53, 54
 Mićanović, Slavko 22, 23, 33, 44, 48, 58, 154
 Mujezinović, Ismet 46, 47, 53, 165
 Mulabdić, Edhem 36–38
 Muradbegović, Ahmed 36, 37, 136

N

Nametak, Alija 37
 Neidhardt, Juraj 41
 Nikolić, Božo 46

Nj

Njegoš, Petar Petrović 58

P

Papandopulo, Boris 39, 165
 Perović, Tomaš 23
 Petrović, Roman 46, 48, 58
 Plehanov, Grigorij 17
 Popović, Anđa 103
 Pozajić, Mladen 39
 Pozederac, Hakija 166
 Princip, Gavrilo 42

R

Ranković, Aleksandar 40
 Remeta, Zvonimir 38
 Rihtman, Cvjetko 50, 53, 54
 Rivera, Karlo Afan 46

S

Samokovlija, Isak 44, 49, 58, 165
 Selimović, Meša 35, 48, 49, 156
 Simić, Dragan 44
 Sirotanović, Alija 153
 Sokolović, Osman Asaf 38
 Spehnjak, Katarina 12
 Stahanov, Andrej 153
 Staljin, Josif Visarionovič 32, 140, 152
 Stupar, Vojo 22
 Sumereker, Sigo 46

Š

Šain, Petar 46
 Šamić, Midhat 121
 Šarac, Zaim 56
 Šeremet, Ivo 47
 Šnajder, Vera 103
 Šolohov, Mihailo 164
 Šotra, Branko 46
 Štajcer, Ivan 39, 53
 Štetić, Rizah 46
 Švabić, Mihailo 81, 86

T

Tafro, Derviš 41
 Tito, Josip Broz 33, 47, 75–77, 94, 95, 135, 151, 156, 161, 166
 Todorović, Mica 46

Tomašić, Vida 101
Trofenik, Rudolf 136

V

Vladić, Zvonko 57
Vlahović, Veljko 158
Vukobrat, Borko 42

W

Wachtel, Andrew Baruch 44

Z

Zec, Nedo 58, 144
Ziherl, Boris 120
Zogović, Radovan 33

Ž

Ždanov, Andrej 32

PODACI O AUTORU

Muhamed Nametak rođen je u Sarajevu, gdje je završio osnovnu školu, a srednju školu završio je u Dohi (Katar). Nakon završene srednje škole upisuje se na Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, gdje je 2008. godine diplomirao na Odsjeku za historiju, a 2010. i na Katedri za historiju umjetnosti. Na istom fakultetu magistrirao je 2012. godine, a doktorsku disertaciju odbranio je 2015. godine. Od decembra 2008. godine zaposlen je u Institutu za historiju Univerziteta u Sarajevu najprije na mjestu stručnog saradnika, zatim višeg stručnog saradnika, a od 2016. godine ima zvanje naučnog saradnika. Težište njegovog istraživanja najprije je bio period uspostave komunističke vlasti u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na kulturu, dok se u posljednje vrijeme orijentirao na proučavanje finansija i bankarstva Bosne i Hercegovine za vrijeme vladavine Austro-Ugarske.

Učestvovao je na nekoliko naučnih skupova u Bosni i Hercegovini i inozemstvu. Napisao je više naučnih radova, stručnih novinskih članaka te prikaza i referata za naučne skupove. Član je Vijeća Instituta za historiju od juna 2016. godine, a također obavlja funkciju člana Redakcije institutskog časopisa *Prilozi*. Ovo je njegova prva knjiga.

HISTORIJSKE MONOGRAFIJE

Knjiga 16

Muhamed Nametak

BOSANSKI TROUGAO U CRVENOJ ZVIJEZDI

Kulturni tokovi i izgradnja “socijalističkog društva”
u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1952.

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

Alipašina 9, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

<http://www.iis.unsa.ba>

Za izdavača:

Dr. Senija Milišić

Lektura:

Mr. Mehmed Kardaš

DTP i korica:

Fatima Zimić

Tiraž:

300

Štampa:

PRINT-LINE d.o.o.